

**НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗКРИТТЯ СУТНОСТІ
КАТЕГОРІЇ «СИНЕРГЕТИКА»**

Судомир С.М., к.е.н., доцент

ВП НУБіПУ «Бережанський агротехнічний інститут»

В статті розглядаються наукові підходи до розкриття сутності категорії «синергетика» за схемою: варіант розуміння сутності даного поняття; семантична сутність поняття «синергетика»; методологія дослідження; система інформаційного забезпечення; напрями розвитку соціально – економічних систем; особливості формування системи управління розвитком соціально – економічних систем та власна позиція автора щодо повноти розкриття сутності поняття «синергетика». Уточнено сутність категорії «синергетика», яке дозволяє чітко визначити предмет і об'єкт наукового дослідження, сформуванню результативну систему управління розвитком підприємств як соціально – економічних утворень, як нових складних систем з якісно новими системними властивостями.

In the article the scientific approaches to the disclosure of the essence of “synergy” category are considered according to the scheme: the variant of understanding the essence of this concept; the semantic essence of the “synergy” concept; the methodology of investigation; the system of information support; the directions of socio-economic system development; the peculiarities of formation of the management system of socio-economic systems and the author’s position regarding the completeness of the disclosure of essence of “synergy” concept. It is specified the essence of the “synergy” concept, which allows to clearly determine the subject and object of the scientific investigation, to generate the effective management system of the enterprise development as the socio-economic unities, as the new complex systems with the new features.

Постановка проблеми. Аналітичне осмислення наукових підходів до розкриття сутності категорії «синергетика» стверджує факт неоднозначності їх трактування, а відповідно і неоднозначність в методологічних підходах до виділення сформованих складових систем як об'єктів наукових досліджень синергетичного спрямування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток синергетичного підходу до економічних трансформацій зробили О. Гудзинський [1], Г. Ніколіс [2], І. Пригожин [3], Г. Хакен [4], Є. Ходаківський [5], О. Хитра [6] та ін. Однак, виникає об'єктивна необхідність в уточненні сутності поняття «синергетика», оскільки наявність різноманіття сутнісних характеристик елементів методології призводить до неоднозначного підходу формування результативної системи управління складними системами.

Постановка завдання обґрунтувати методологію наукових підходів щодо розкриття категорії «синергетика» та уточнити її сутність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існують різні підходи до розкриття сутності категорії «синергетика» а саме:

- як системна методологія наукових досліджень;
- як загальна теорія хаосу (Г.Хакен);
- як наука, що вивчає поведінку в складних системах різної природи...[5, с.9];

- як «напряму у філософії науки, що являє собою міждисциплінарний аналіз наукових ідей, методів і моделей складного поведіння.»[5, с.10];
- як теорія самоорганізації соціально – економічних систем [5,с.13];
- як наука, що «з'ясовує закономірності процесів самоутворення структур, саморегуляції та стабілізації систем» [5, с.15];
- як нелінійна діалектика;
- як нова наукова раціональність;
- як міждисциплінарна системна методологія;
- як синергетичне світобачення;
- як постнекласичний напрямок наукового знання;
- як вчення про взаємодію [6, с.4].

На основі узагальнення точок зору науковців на розкриття сутності поняття «синергетика» нами здійснена їх систематизація, результати якої представлено на рис. 1.

Рис. 1. Систематизація підходів до розкриття сутності поняття «синергетика»*

*Джерело: узагальнено автором

Детальне ознайомлення з різноманітними підходами щодо розкриття сутності поняття «синергетика» дає підставу стверджувати, що в усіх їх твердженнях прослідковується системний підхід, розуміння наукового соціально – економічного об'єкта як системної цілісності, як синергетично – збалансованої системи, як системної методології синергетичного світобачення.

Синергетичне світобачення лягло в основу нового сприйняття і розуміння таких категорій як: «нелінійність», «нестабільність», «нестійкість», «нерівноважність», «порядок», «хаос», «відкритість», «збалансованість», «органічно – системна єдність», «організаційна взаємодія», «стабільність» скла-

дних систем. Нове семантичне наповнення названих понять в умовах використання синергетичної методології є базовою основою і нового підходу до розробки системних наукових засад формування: результативної системи управління розвитком підприємств, включаючи критеріальну базу оцінки їх діяльності; методи дослідження; математичного та семантичного моделювання; інформаційного забезпечення управління складними соціально – економічними, екологічними процесами; системи управління інноваційною, антикризовою, конкурентоспроможною, стратегічною діяльністю сільськогосподарських підприємств та ін.

Розширений варіант наукового підходу щодо розкриття сутності поняття «синергетика» розглянуто нами за схемою:

- варіант розуміння сутності поняття «синергетика»;
- семантична сутність поняття «синергетика»;
- методологія дослідження;
- система інформаційного забезпечення;
- напрями розвитку соціально – економічних систем;
- особливості формування системи управління розвитком соціально – економічних систем.

- власна позиція автора щодо повноти розкриття сутності поняття «синергетика»;

1. Як системна методологія наукових досліджень

1.1. Семантична сутність поняття «синергетика».

В основу семантичної сутності категорії «синергетика» покладено:

- системний підхід;
- розгляд об'єкта дослідження як системи з ознаками системної цілісності;
- органічна єдність складових елементів об'єкта як системи;
- системна властивість об'єкта.

1.2. Методологія дослідження.

Об'єктом дослідження є процеси, відносини в об'єкті дослідження як системної цілісності.

Логіка наукового дослідження здійснюється за схемою:

- система – складові елементи системи;
- синтез аналіз;
- екологічна, соціальна, економічні складові виступають як цілісність, як єдиний системний об'єкт дослідження.

1.3. Система інформаційного забезпечення.

Інформація синтезу об'єктів як системних цілісностей.

1.4. Напрями розвитку соціально – економічних систем .

Гармонійно – цілеспрямований сталого стратегічного розвитку.

1.5. Особливості формування результативної системи управління розвитком соціально – економічних систем:

- орієнтація на систему управління як системну цілісність;
- орієнтація на органічну єдність складових елементів складної системи;

ми;

- орієнтація на єдиний системний об'єкт дослідження: екологічну, соціальну складову системної цілісності.

1.6. Власне поняття автора щодо повноти розкриття сутності поняття «синергетика».

Не повною мірою охоплено системний об'єкт:

- суб'єкт діяльності;
- суб'єкт власності;
- система відносин

2. Як загальна теорія хаосу.

2.1. Семантична сутність поняття «синергетика».

В основу покладено:

- хаотичний розвиток систем як основа діалектичної методології;

- розгляд хаосу як базової основи динамічного розвитку систем – діалектики розвитку;

- базову основу теорії сачків.

2.2. Методологія дослідження.

Об'єктом дослідження є: - процеси динамічного розвитку систем;

- фактори відхиляючого спрямування;
- часові просторові параметри флуктуації;
- точки біфуркації.

2.3. Система інформаційного забезпечення.

Інформація, яка характеризує відхилення поведінки системи та її елементів від цільових параметрів розвитку згідно з прогнозованих моделей функціонування об'єктів як системних цілісностей.

2.4. Напрями розвитку соціально – економічних систем .

Передбачено упереджувально - відхиляючого типу поведінки систем.

2.5. Особливості формування результативної системи управління розвитком соціально – економічних систем:

- орієнтація на процеси динамічного розвитку систем;
- орієнтація на систему управління по відхиленню;
- орієнтація на передбачення слабких сторін і загроз;
- орієнтація на розробку варіантів поведінки системи в умовах хаотичного розвитку;
- орієнтація на хаос як об'єктивну закономірність систем.

2.6. Власне поняття автора щодо повноти розкриття сутності поняття «синергетика».

Слабо розвинута теорія:

- рольової функції хаосу в якісному розвитку систем;
- моделювання появи можливих напрямів флуктуації, точок біфуркації, кризових явищ та загроз.

3. Як наука, що вивчає поведінку в складних системах різної природи.

3.1. Семантична сутність поняття «синергетика».

В основу покладено:

- системи різної природи з високим рівнем різноманітної складності;
- напрями та типи поведінки систем.

3. 2. Методологія дослідження.

Об'єктом дослідження є:

- системи різної природи і складності;
- типи поведінки систем, їх цільова спрямованість та специфіка функціонування;
- пріоритети розвитку систем.

3.3. Система інформаційного забезпечення.

Інформація, яка характеризує:

- системний об'єкт як цілісність;
- особливості поведінки складних систем;
- результативність систем за типами їх поведінки.

3.4. Напрями розвитку соціально – економічних систем .

Різновекторні за типами їх поведінки.

3.5. Особливості формування результативної системи управління розвитком соціально – економічних систем:

- орієнтація на систему управління соціально – економічними утвореннями за різними типами їх поведінки;
- орієнтація на вибір пріоритетів в розвитку складних систем.

3.6. Власне поняття автора щодо повноти розкриття сутності поняття «синергетика».

Слабо розвинута теорія вибору типу поведінки організаційних систем залежно від рівня їх розвитку, обраних стратегій та пріоритетів, виходу із кризового стану, порядків інновації та типів управлінського профілю.

4. Як напрям у філософії науки, що являє собою міждисциплінарний аналіз наукових ідей, методів і моделей складного поведіння.

4.1. Семантична сутність поняття «синергетика.

В основу покладено:

- проблеми міждисциплінарного взаємозв'язку;
- внутрішньо системні міждисциплінарні взаємозв'язки;
- дисциплінарні та міждисциплінарно – системні ідеї, методи, моделі та ін.;
- міждисциплінарно – системні філософської світоглядної позиції рольової синергетики.

4. 2. Методологія дослідження.

Об'єктом дослідження є:

- сутнісні характеристики внутрішньо системних міждисциплінарних взаємозв'язків;
- дисциплінарні та міждисциплінарні ідеї, методи, моделі;
- світоглядна роль синергетики.

4.3. Система інформаційного забезпечення.

Інформація, яка характеризує:

- міждисциплінарні зв'язки як системна цілісність;
- цільові установки міждисциплінарної системної цілісності;
- стан та розвиток світоглядної позиції рольової синергетики.

4.4. Напрями розвитку соціально – економічних систем .

Системно – світоглядний синергетичного спрямування напрям міждисциплінарного розвитку інтегративного характеру.

4.5. Особливості формування результативної системи управління розвитком соціально – економічних систем:

- орієнтація на розвиток аналітичної функції та підвищення її ролі в системі результативного управління складними системами;

- орієнтація на підвищення ролі людського фактора з розвитком їх світоглядної позиції;

- орієнтація на світоглядну функцію менеджменту як складної системної цілісності.

4.6. Власне поняття автора щодо повноти розкриття сутності поняття «синергетика».

Недостатньо розвинута теорія формування міждисциплінарних інтегрованих блоків як системних цілісностей і основи розвитку синергетичного світогляду в основі етапних підходів до формування знань.

На основі дослідження генезису розвитку синергетичної методології та розуміння синергетичної концепції ми прийшли до висновку, що дане поняття «синергетика» потребує уточнення.

В нашій інтерпретації «синергетика» розглядається як наука міждисциплінарно-системної методології вивчення закономірностей, процесів, самоорганізації, поведінки, взаємодій, саморозвитку та формування нового порядку і системної раціональності в нелінійних складних системах синергетичної орієнтації.

Висновки. Дана інтерпретація сутності «синергетика» дозволяє, на нашу думку, чітко визначити предмет і об'єкт наукового дослідження, сформувати результативну систему управління розвитком підприємств як соціально – економічних утворень, як нових складних систем з якісно новими системними властивостями та раціональностями.

Значимість такого підходу підсилюється: розвитком глобальних та інтеграційних процесів; формуванням різноманітних організаційних структур; розширенням комунікаційних зв'язків; трансформаційними процесами та ін.

Список використаних джерел:

1. Гудзинський О.Д. Система менеджменту інституціональної трансформації економіки України (теоретико – методологічний аспект): колективна монографія за загальною редакцією О.Д. Гудзинського – К.: ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2012. – 771 с.

2. Николис Г. Познание сложного: введение / Г. Николис, И. Пригожин ; пер. с англ. В. Ф. Пастушенко. ; 2-е изд., стер. – М. : УРСС, 2003. – 342 с.

3. Пригожин И. Р. Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс ; пер. с англ. Ю. А. Данилов. ; 4. изд., стер. – М. : УРСС, 2003. – 310 с.

4. Хакен Г. Синергетика / Г. Хакен ; перевод с англ. В. И. Емельянова ; под ред. Ю. Л. Климонтовича, С. М. Осовца. – М. : Мир, 1980 – 404 с.

5. Ходаківський Є.І. Синергетична парадигма економіки: монографія / Є.І. Ходаківський, І.Г. Грабар, Ю.С. Цал – Цалко та ін.. – Житомир.: ЖДТУ Співка економістів України. – 2007. – 160 с.

6. Хитра О.В. Синергізм у міжнародному співробітництві: монографія / О.В.Хитра. – Львів «Науковий світ – 2000», 2006. – 200 с. 4

Рецензент – д.е.н., професор Гудзинський О.Д.